

Juhani Päivänen, *suometsätieteen emeritusprofessori*

Metsäntutkimuksen historian havinaa metsässä ja metsästä

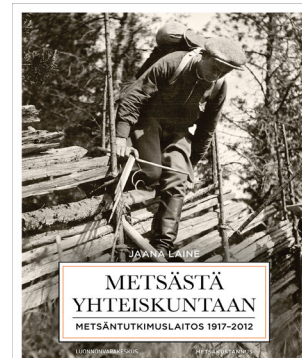
Päivänen J. (2018). Metsäntutkimuksen historian havinaa metsässä ja metsästä. Metsätieteen aikakauskirja 2018-9982. Kirjallisuutta. 6 s. <https://doi.org/10.14214/ma.9982>

Yhteystiedot Helsingin yliopisto, Metsätieteiden osasto, Helsinki

Sähköposti juhani.paivanen@helsinki.fi

Hyväksytty 27.3.2018

Laine Jaana. (2017). Metsästä yhteiskuntaan. Metsäntutkimuslaitos 1917–2012. Luonnonvarakeskus ja Metsäkustannus Oy. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu. 319 s. ISBN 978-952-338-005-9.

Lähestymistapa

Historiantutkimuksen lähestymistavat hallitsevia päteviä tutkijoita, joilla olisi myös akateeminen tutkinto metsätieteissä, ei ole monia. Metsäntutkimuksen yleisrakenteen tuntemus ja metsäympäristön saapasjalkainen ymmärrys on varmasti ollut ylittämätön pätevyyden mitta, kun Metsäntutkimuslaitoksen historiahankkeen tekijäksi rekrytoitiin Jaana Laine. Kun kirjoittaja vielä käyttää elävästi ja huolellisesti suomen kieltä, teos muodostaa miellyttävän lukukokemuksen. Tämä on sitäkin tärkeämpää, koska teoksen kohderyhmä oletettiin intresseiltään varsin laaja-alaiseksi.

Tämän kaltaisessa teoksessa lukija yllättyi iloisesti, kun melko alkumetreillä lukijaa opastetaan valittuun, aikakausiin rakentuvaan, esitystapaan (s. 16–17). Kukin aikakausi kuvataan kahtena kertomuksena: aikakauden keskeiset tutkimusteemat ja laitoksen hallintorakenteiden organisoituminen. Jälkimmäistä kuvattaessa löydetään eritasoisia kertomuksia valtionhallinnon ohjauspyrkimysten ja yksittäisten henkilöiden näkemysten kohtaamisesta tai kohtaamattomuudesta. Valittu esitystapa ei ole helppo, mutta onnistuessaan herkullinen. Ja onpahan lukijaa jo etukäteen varoitettu.

Kohdeorganisaation virallisen nimen kerrotaan kehittyneen Metsätieteellisestä koelaitoksesta, Metsätieteelliseksi tutkimuslaitokseksi ja edelleen Metsäntutkimuslaitokseksi (s. 17). Vanhempi metsäntutkimuksesta kiinnostunut väki oppikin tunnistamaan Metsäntutkimuslaitoksen lyhenteestä MTL. Jostakin merkillisestä syystä tuo lyhenne annettiin 1980-luvulla Merentutkimuslaitokselle. Sille olisi toki sopinut luontevammin lyhenne MELA, joka kuitenkin sinetöitiin Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle. Metsäntutkimuslaitokselle annettiin kirjainlyhenteeksi aluksi METLA, joka myöhemmin suositeltiin kirjoitettavaksi ja luettavaksi muodossa Metla. Viimeksi mainitusta kehkeytyi lähes brändi, ennen kuin tämä valtionhallinnon keskusvirastona toiminut tutkimuslaitos päätti päivänsä. Brändin vahvuuden ehti sisäistää kymmenessä vuodessa ainakin laitoksen viestintäpäällikkö, jonka kirjoittamassa esipuheessa avaamatta käytetty lyhenne 'Metla' esiintyy kymmenkunta kertaa ja täydellinen nimi 'Metsäntutkimuslaitos' vain kerran.

Myös yleiskatsaus tiedon tarpeeseen ja tarjontaan (s. 14–15) – itse kirjoittaisin sanat nimenomaan tässä järjestyksessä – on varsin hyödyllinen, jotta tutkimusorganisaation ja tiedon tarvitsijan roolit voi ymmärtää. Pyyteetön perustutkimus kuuluu yliopistoille. Valtion tutkimuslaitoksia voidaan sitä vastoin ainakin periaatteessa käskyttää tuottamaan poliittista päätöksentekoa tukevaa tietoa. Esim. 1960-luvun puuntuotanto-ohjelmat olivat käytännön tarpeen sanelemia ja tutkimuslaitokselle osoitettiin poliittisin päätöksin resursseja (s. 65–99).

Tutkimustarpeen herääminen

Lyhykäinen johdatus metsään suuntautuvasta tutkimuksesta ennen laitoksen perustamista on hauska ja valaiseva. Pysyvien koelajien perustamisen tarpeellisuus nähtiin niinkin aikaisin kuin 1800-luvun lopulla. Yksityismetsäin tutkimista varten asetettu komiteakin oli aikaansa edellä, kun se jo 1898 esitti, että tutkimusta tulisi suunnata ”*metsän vaikutukseen ilmastoon ja vesistöön*”. Nykyisen Luonnonvarakeskuksen johdonkin toivoisi lukevan Cajanderin (1909) perustelut tarvittavalle erityiselle laitokselle, ”*joka 'ikuisena henkilönä' pitää huolta, että kerran alotettua koetta jatketaan johdonmukaisesti loppuun asti.*”

Toiminnan käynnistyminen ja laajentuminen

Metsäntutkimuslaitos nousi heti perustamisensa jälkeen arvostetuksi tiedontuottajaksi. Aikakauden poliittisissa vaikuttajissa oli A.K. Cajanderin, Väinö Tannerin ja Mauno Pekkalan kaltaisia merkkihenkilöitä, jotka ymmärsivät metsien ja metsätalouden merkityksen. Tutkimuksella oli tilausta. Ja laitos ikään kuin vakuutti päättäjät tarpeellisuudestaan tuottaessaan metsävara- ja puunkäyttötietoa. Tietoa pystyttiin välittömästi hyödyntämään suunniteltaessa tuotantolaitoksia, kehitettäessä metsäverotusta sekä säädettäessä yksityismetsälakia ja metsänparannuslakia.

Käsillä olevan historiakirjan ohessa on tarkoituksenmukaista lukea Yrjö Ilvessalon (1892–1983) vasta vuonna 2014 julkaistu muistelmateos, jonka Jaakko (ei H., kuten kirjallisuusluettelossa erheellisesti mainitaan) Ilvessalo ja Yrjö Sevula toimittivat. Muistelmissa kuuluu sanan mukaisesti aikalaistodistajan ääni, koska osatekstistä on purettu Ilvessalon sanelemilta kaseteilta.

Metsäpolitiikan suuntausten muuttuminen

Tarkastellessaan puuntuotannon julkista rahoitusta Pekka Ollonqvist (2004) jakoi metsäpolitiikan tavoitteiden suunnanhaut kolmeen aikakauteen: kestävä puuntuotanto 1928–1960, edistyvä puuntuotanto 1960–1995 ja kestävä metsätalous 1995–. Kunakin aikakautena myös metsäntutkimukselta edellytettiin tutkimuksiin perustuvaa tietoa, joka joko tukisi tavoitteiden saavuttamista tai osoittaisi tavoitteiden epärealistisuuden. Historiateos lähestyy Metsäntutkimuslaitoksen tietotuotantoa samantapaisesti, joskin hieman lyhykäisempinä tarkastelujaksoina.

Metsäntutkimusta tehtiin sekä Helsingin yliopistossa että Metsäntutkimuslaitoksessa, joten on ymmärrettävää, että valtakunnallisia suunnitteita laadittaessa toimittiin yli tutkimusorganisaatio-rajojen. On liki turha painottaa jommankumman vähäisempää tai suurempaa panosta (s. 68). Sitä paitsi yliopistotutkimus on vapaata – ja siten ei ainakaan yliopiston johtoa tarvinnut edes ohittaa (s. 69). Eiväthän laskelmia tehneet yliopisto tai laitos vaan asiantuntijat.

Kirjoittajan käyttämä elävä suomen kieli pysäytti lukijan pohtimaan teoksen alkupäässä yksittäisen kohdan sanonnan sisältöä: ”*miten hyvin ... tutkimusteemat toimivat ikkunoina, joiden kautta on voitu tarkastella Metsäntutkimuslaitoksessa tuotetun tiedon suhdetta metsäalan ja laajemmin yhteiskunnan tiedontarpeisiin*” (s. 15). Kurkittiinko Metsäntutkimuslaitoksesta ulos yhteiskuntaan, josko tutkimus sattumalta osuisi maaliinsa vai syötettiinkö sittenkin tiedontarpeet ikkunoiden kautta Metsäntutkimuslaitoksen vuotuisiin ohjelmiin? Viimeistään metsätalouden ohjelmakausien kuvauksen yhteydessä selviää, että viime mainittu on ainakin ollut ministeriön tuloshajauksen tavoite (s. 71).

Metsäntutkimuslaitoksen koeasema- ja tutkimusasemaverkoston laajeneminen 1960-luvulla on kuvattu hyvin: Maakuntaan sijoitettavien yksiköiden perustamisen taustalla ei juurikaan ollut pitkäjänteistä suunnittelua. Valtion hallinto osoitti laitokselle maita, joilla jokin toinen toiminta oli lakkautettu. ’Välivouhkina’ oli myös aluepoliittisia toimijoita. Tarjottuihin mahdollisuuksiin tartuttiin, koska toiminnan laajentaminen pääkaupunkiseudulla oli osoittautunut vaikeaksi (s. 93–95). Talon sisällä pakosta yritettiin tehdä hyve näkemällä asia pyrkimyksenä ”*viedä metsäntutkimus lähelle metsää*” (s. 95). Erityisesti tarjolle annetut surkeat suot saattoivat kuitenkin omalta osaltaan johtaa koetoiminnan käynnistymiseen (esim. metsänviljely, metsänlannoitus) osin myös puuntuotannon kannalta marginaalisilla maapohjilla (s. 72).

Toisaalta 1970-luvulle tultaessa maahan oli luotu melkoisen kattava koeasemaverkosto, kun kaikki yliopistojen ja sektoritutkimuslaitosten biologiset alueyksiköt otettiin huomioon. Luotua infrastruktuuria (kenttäkokeet, laboratoriot, majoitustilat, paikkakunnan tarjoama työvoima) kadehdittiinkin kautta pohjoisen pallonpuoliskon: muualla koemetsien läheisyydessä oli yleensä vain parakkeja tai käytöstä poistettuja asuntovaunuja. – No hyvät ajat ovat jo Suomessakin menneet: tyhjentyneitä tai vajaakäyttöön siirtynyttä rakennuskantaa on maakunnissa ja tutkimusmetsät ovat siirtyneet Metsähallituksen hallinnoitaviksi (s. 205, 254–260).

Historiateos seurailee metsällisen tutkimuksen painopistesuuntien muuttumista metsien monimuotoisuutta tukevaan suuntaan ja edelleen monitieteisyyden vahvistumista itse tutkimushankkeiden viitekehyksissä.

Laitoksessa harjoiteltiin tiedon ja palveluiden myyntiä sekä rakenneltiin asiakaslähtöistä ja -rahoitteista tutkimusta. Välillä pyrittiin kiirehtimään liiankin nopeasti. Ollessani tutkijoiden mandaatilla Metsäntutkimuslaitoksen hallituksessa 1983–85 jouduin pyytämään erään tilaustutkimuksen perusteiden avaamista. Puhetta johtanut ylijohtaja Olavi Huikari ilmoitti pöydän päästä: ”*Täällä tehdään päätöksiä – ei yhden Päiväsen tarvitsekaan kaikkea ymmärtää.*” Nykyään tällainen tokaisu saattaisi täyttää työpaikkakiusaamisen tunnusmerkistön!

Perustavaa laatua oleva tietotuotanto, kuten valtakunnan metsien inventoinnin tulokset ja metsätalastollisen vuosikirjan tiedot, säilyivät kuitenkin kaikkien saatavilla.

Professorikunnasta ja julkaisupolitiikasta

Metsäntutkimuslaitoksen historiaa ei voi kirjoittaa vain organisaation näkökulmasta. Tutkimuksen ”laadun” ratkaisevat viime kädessä työhön sitoutuneet innovatiiviset ihmiset.

Tiedealapohjaiset professorinvirat lisääntyivät erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla. Samanaikaisesti laitoksessa vapauduttiin varovaisin askelin käytännöstä, jota oli kuvattu sanonnalla ”*professori julkaisee ja muut avustavat*” (s. 90). Yrjö Vuokilan muistelen vitsailleen olleensa erityisasemassa muihin nuoriin tutkijoihin nähden; hän sai metsänarvioinnin tutkimusosastolla sentään etunimensä Yrjö Ilvesalon julkaisuihin.

Ulkopuolelta käskytettyä hämmästyttävää sisäänlämpiävyyttä esiintyi 1960-luvulla. Valtiontalouden tarkastusvirasto määräsi, että valtion varoilla tehty tutkimus oli julkaistava Metsäntutkimuslaitoksen omissa sarjoissa. Historiateos onneksi toteaa, että moista käskytystä ei välttämättä noudatettu (s. 92). Toisaalta Metsäntutkimuslaitokseen syntyi tutkimusosastojen ja koeasemien perustamia tiedonantoja-tyyppisiä julkaisuja. Olisikohan tätä tiedon julkistamisen inflatorista kehitystä pitänyt edes varovaisen kriittisesti kommentoida myös historiateoksessa? Ja vielä niin myöhään kuin 1970-luvun lopulla ylijohtaja Viljo Holopainen näyttää kannustaneen tutkijoita julkaisemaan laitoksen omissa sarjoissa (s. 122).

Professorit olivat valtion tiukoissa rahatilanteissa myös oman erikoisalansa määrätietoisia lobbareita, esim. Risto Sarvas uuvutustaktiikalla ministeriön suuntaan ja Olavi Huikari järjestämällä sidosryhmien edustajille hirvi-, jänis- ja kanalintujahteja (s. 89). Toisaalta muistan kerrotun, että ylijohtaja Viljo Holopainen nuukana miehenä oli sisäistänyt tehtäväkseen käyttää punakynää laitoksen budjettiesityksissä jo ennen esityksen lähettämistä ministeriöön. Ja tämä luonnollisesti harmitti niitä, jotka olivat omalta osaltaan tehneet perusteellista pohjatyötä tutkimusrahoituksen lisäämiseksi.

Vähemmälle painolle on teoksessa jäänyt Helsingin yliopiston ja Metsäntutkimuslaitoksen tutkijoiden ja opettajien välinen virallinen ja epävirallinen yhteistyö ja avunanto erityisesti varhaisimpina vuosina.

Jo ennen suometsätieteen tutkimus- ja opetusalan perustamista yliopistoon vuonna 1938, Metsäntutkimuslaitoksen suontutkimuksen professori O.J. Lukkala opetti suonkuivatusta metsäylioppilaille ja hoitipa hän vielä oppituolin perustamisen jälkeenkin suometsätieteen professuuria oman toimensa ohella kuutisen vuotta, ennen kuin vakanssi saatiin pysyvästi täytettyä (Kivinen ja Laitakari 1958).

Rakentavaa liikehdintää Metsäntutkimuslaitoksen ja yliopiston metsälaitosten välillä tapahtui myöhemminkin: Ilvesalon seuraajaksi vuonna 1957 nimitetty Arne Nyysönen siirtyi vain parin vuoden pestin jälkeen yliopiston metsänarvioimistieteen professoriksi. Takaisin Metsäntutkimuslaitokseen – nyt ylijohtajaksi – hän sai kutsun vuonna 1984 (s. 114). Myös Yrjö Vuokila siirtyi edes takaisin Unioninkadulla sijaitsevan Metsätalon rakennuskompleksin siivestä toiseen. Ja teräväkynäisyydestään tunnettu Kullervo Kuusela sai vihdoin valtakunnan metsien inventoinneista vastaavan professuurin vuonna 1962. Ei myöskään sovi unohtaa Metsäntutkimuslaitoksen vartuneiden tutkijoiden panosta yliopiston dosentteina ja kokeilualueiden merkitystä metsätieteiden maasto-opetuskohteina.

Toisaalta Metsäntutkimuslaitoksen ja Helsingin yliopiston professorien välille saattoi nousta jopa koulukuntakiistoiksi päätyviä näkemyseroja.

Professorit Leo Heikurainen ja Olavi Huikari julkaisivat yhdessä vuonna 1960 käytännönsovelluksen kasvivyhdyskuntiin perustuvasta suokasvupaikkojen luokittelusta. Tämän jälkeen tiet kuitenkin erosivat kahdeksi koulukunnaksi: Heikurainen pitäytyi cajanderilaisuudessa ja Huikari vei luokituksensa kohti äärimmäisen vähäistä kasvilajituntemusta edellyttävää yksinkertaistamista. Tämä välirikko ei voinut olla heijastumatta joksikin aikaa nuoremman tutkijakunnan yhteistyö-

dellytyksiin. Huikarin luokitus adoptoitiin mm. valtakunnan metsien inventointiin VMI 4:stä eteenpäin. Takaisin ruotuun palattiin vasta 2004, kun Jukka Laine nimitettiin suontutkimuksen professoriksi.

Hajasijoituksen jatkuva uhka

Hajasijoituksen uhkakuva häiritsi laitoksen toimintaa hajasijoituskomitean mietintöjen pohjalta 1973 ja 1974. Ehdotuksia torjuttiin tehostamalla tutkimusasemien taloudellisia ja henkisiä resursseja. Seuraavalla vuosikymmenellä poliittinen lehmänkauppa Keskustapuolueen ja SDP:n välillä oli viedä Metsäntutkimuslaitoksen keskusyksikön Joensuuhun. Siirto torjuttiin; tukea saatiin Helsingin yliopiston metsätieteiden laitoksilta ja Suomen Metsätieteelliseltä Seuralta. Lopulta eduskunta päätti tammikuussa 1986 äänin 113–62 säilyttää laitoksen keskusyksikön pääkaupunki-seudulla (s. 126).

Vallan murheellista luettavaa kirjan loppupuolella on Metsäntutkimuslaitokseen jatkuvasti kohdistunut hajasijoittamisvaade, joka poliittisessa liturgiassa Matti Vanhasen hallituksen aikana sai näennäispositiivisemmän nimityksen 'toimintojen alueellistaminen'.

Termejä, käsitesisältöjä ja sanailun hapuilua

Kuten jo alussa todettiin, teksti on huolellista ja termit on joko määritelty tai niitä käytetään yleisesti vakiintuneella tavalla. Jotkut onnahdukset kuitenkin pohdituttavat.

Siirryttiinkö 1960-luvulla *luonnonmetsätaloudesta* viljelytalouteen (s. 89) vai sittenkin luontaista uudistamista soveltavasta metsänhoidosta viljellen (maanpinnan käsittely, kylvö tai istutus) tapahtuvaan uuden puusukupolven perustamiseen?

Presidentti Kekkonen nimimerkillä Liimatainen antamaa suositusta rauduskoivun istuttamiseksi ojitetuille rämeille (s. 77) olisi ehkä sopinut kepeästi kritisoida ko. puulajin kasvupaikka-vaatimusten vastaiseksi.

Pohdittaessa metsäpuiden siemenalkuperien etelä–pohjoinen -suuntaista siirtomahdollisuutta rajoittava tekijä lienee ilmastovyöhyke eikä niinkään kasvupaikka (s. 76).

Ehkäpä kriittisen-positiiviseksi tarkoitettu sanonta ”...*metsäntutkijoiden sitoutuneisuus MERA-kauden tavoitteisiin*” (s. 102) olisi pitänyt muotoilla toisin. Tutkijan tehtävä on tuottaa riippumatonta tietoa ja vaihtoehtoisia laskelmia sekä metsänomistajalle että kansantaloudelle. Hänen tavoitteensa ei suinkaan voi olla esim. ojitus-, lannoitus- tai metsänviljelyalan lisääminen minkään valtakunnallisen ohjelman puitteissa. Poliittinen johto – kuten seuraavalla sivulla tode- taankin – voi toki erilaisten puuntuotanto-ohjelmien toteuttamiseen sitoutua (s. 103). Poliittiset – usein ristiriitaisetkin – tarkoitukset (esim. työllisyys, sosiaaliset näkökohdat, maan eri osissa harjoitettavan metsätalouden edellytysten tasaaminen) saattavat sitä vastoin johtaa lopputulokseen, joka ei suinkaan aina ole yhtenevä tutkimustulosten viitoittaman suunnan kanssa.

Historian saranakohdat

Jos lukija on epävarma ehtiikö tai jaksako lukea koko kirjan, luenta kannattaa aloittaa viimeisestä pääluvusta. Jaana Laine on kyennyt hämmästyttävän sujuvasti ja näennäisen helpoin sanakääntein koostamaan metsäntutkimuksen lähes satavuotisen taipaleen pitkospuureitiksi, jonka varrelta ikään kuin luontokohteen näytealoina osoitetaan merkittävimmät yhteiskunnan vaateet ja niihin annetut

vastaukset. Havainnot yhteiskunnan ohjaavuuden lipeämisestäkin käännetään – aivan oikein – tutkimuksen voitoksi. Jaana Laineen sanoin (s. 274): ”...*metsäntutkimus tarvitsee myös vastaisuudessa valtavirtaa vastaan ja sen liepeillä vaeltavia, uusia polkuja etsiviä tutkijoita.*”

Kirjoittaja on myös valinnut lempeän otteen kuvaamaansa yhteisöön. Ikään kuin aina olisi purjehdittu myötätuulen havinassa. Todellisuudessa ei selvitty ilman myrskyjä: vain yksi viidestä – Aarne Nyysönen – Erkki K. Kalelan jälkeen pysyvään virkasuhteeseen nimitetyistä ylijohtajista pääsi siirtymään normaalitietä vanhuuseläkkeelle.

Epäselväksi lisäksi jää, miksi teoksen aikarajausta tarkistettiin kesken hankkeen siten, että sen sallittiin kattaa vain jakson 1917–2012. Metsäntutkimuslaitoksen toimintahan todellisuudessa lakasi vasta 31.12.2014. Toivotaanko itsenäisen laitoksen alasajon mahdollisesti aiheuttamien haavojen parantuvan tai unohtuvan siihen mennessä, kun kivuliaasti synnytetyn Luonnonvarakeskuksen historian ensimmäistä osaa ryhdytään kirjoittamaan?

Loppusanat

Miltä lukijasta tuntuu? On kuin olisi lukenut lähes sata vuotiaan – vähäisistä inhimillisistä puutteistaan huolimatta – elämässään menestyneen henkilöahmon lempeästi ja sivistyneesti kirjoitetun nekrologin.

Laitos oli vain raami, jolle elämän ja sisällön antoivat ihmiset aina vähäisimmästä tutkimusapulaisesta ylijohtajaan. Osa heistä elää vielä joukossamme ja pääsee lukemaan oman muistokirjoituksensa. He eivät ole eläneet turhaan. Mutta menetettiinkö tulevaisuus? Ken elää, se näkee. Ja kirjoitettu tieto siirtyy tulevienkin polvien arvioitavaksi. Menneisyyden vertaaminen tosi tulevaisuuteen tulee olemaan kiintoisaa.

Kirjallisuusluettelo

- Heikurainen L., Huikari O. (1960). Käytännön suotyypit ja niiden metsäojituskelpoisuus. Keskusmetsäseura Tapio. 40 s.
- Ilvessalo Y. (2014). Erään metsämiehen muistelmia. Toim. Ilvessalo J., Sevola Y. Helsingin yliopiston metsätieteiden laitoksen julkaisuja 6: 1–345. ISBN 978-952-10-4524-0.
- Kivinen E., Laitakari E. (1958). Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan vaiheita 50-vuotiselta taipaleelta. Silva Fennica 95. 284 s. <https://doi.org/10.14214/sf.a14110>.
- Ollonqvist P. (2004). Puuntuotannon julkinen rahoitus. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 923: 13–28. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1923-7>.

4 viitettä.